

УДК 369.01.

ВПЛИВ ПЕНСІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ НА ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКИ

НАТАЛІЯ РАД,*перший заступник начальника головного управління Пенсійного фонду України в Донецькій області*

У статті проаналізовано окремі аспекти визначення та оцінки чинників, що обумовлюють причинно-наслідкові зв'язки та якісний стан результатів реформування пенсійної системи і характеризують процес соціально-економічного розвитку країни. Визначено коло проблемних питань у контексті реформування пенсійної системи країни та окреслено напрямки їх вирішення.

Ключові слова: пенсійна реформа, трансформаційні фактори, причинно-наслідковий зв'язок, кореляційно-регресійний аналіз, розвиток.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема побудови сучасних соціальних стандартів з моменту проголошення України соціальною державою набула якості першочергових державних пріоритетів [1, с. 4]. З метою вирішення проблем пенсійного захисту громадян з 1 січня 2004 року була започаткована реформа пенсійної системи. Її концептуальною відмінністю стало формування пенсійних активів через механізм соціального страхування [2, с. 1]. Відповідно до цього започатковано трирівневу пенсійну систему, що містить солідарний і накопичувальний рівні загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення [3, с. 7]. Поряд із спрямованістю до підвищення рівня матеріального забезпечення громадян похилого віку оновлений пенсійний механізм є одночасно потужним засобом впливу на суспільне життя. Оцінка результатів цього впливу неможлива без системного й послідовного їх аналізу через відповідні статистичні показники та розрахунки. Вони є джерелом виявлення взаємозв'язків та тенденцій, що сприяють або стримують розвиток досліджуваного поля даних. Однак для отримання правильної оцінки результатів впливу важливою компонентою дослідження є вибір методу [4, с. 31].

Вивченню різних аспектів суспільних трансформаційних процесів присвячено роботи науковців і практиків, серед яких Р. Кулинич [4], Є. Тавокін [5], Л. Шамільова [6], Л. Дейнеко [9], Є. Хлобистов [9], Ю. Іванов [10], О. Тищенко [10], К. Давискиба [10] та багатьох інших. Однак проблеми формування інструментів для вивчення явищ соціальної сфери під впливом трансформаційних факторів досліджені не повною мірою і потребують подальшого вивчення. До того ж гармонійне запровадження й функціонування кожного з трьох рівнів пен-

сійної системи вимагає цільових і довгострокових спостережень і розрахунків. Це пояснює актуальність дослідження.

Метою статті є аналіз окремих аспектів визначення та оцінки чинників, що впливають на результати реформування пенсійної системи й характеризують процес соціально-економічного розвитку країни, визначення кола проблемних питань у контексті реформування пенсійної системи країни та напрямків їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Попередньо зауважимо, що для проведення всебічного аналізу результатів трансформаційних процесів у соціальних явищах використовується широкий спектр статистичних показників і розрахунків. Можна погодитись із твердженням, що основними методами для кількісної оцінки взаємозв'язків щодо соціально-економічних процесів є регресійний і кореляційний аналіз, статистичні рівняння залежності тощо [4, с. 35; 5, с. 33-35].

Відповідно до розробленої концепції впливу показників реформування пенсійної системи на зміну соціально-економічних показників (соціальних, демографічних, економічних та фінансових) оцінка міри впливу проводиться за допомогою парних та багатofакторних регресійних моделей, які побудовано диференційно за визначеними підсистемами [6, с. 152, 160].

Співвідношення параметрів рівняння показує, що в межах реальної зміни середнього розміру пенсії залежність склалася зворотня, тобто зростання рівня пенсії супроводжується зниженням рівня бідності, але, виходячи з характеру гіперболічної моделі, ця залежність нелінійна [7; 8].

Більш змістовно можна визначити за допомогою коефіцієнтів еластичності, які розраховуються за такими співвідношеннями, зокрема:

№ 8 (99) листопад 2009 р.

- середній емпіричний коефіцієнт еластичності:

$$Kел . y_1 / x_1 = - \frac{a_1}{x_1 y_1} = -1,203 \% ; \quad (1)$$

- теоретичний коефіцієнт еластичності (табл. 1)

$$Kел . \hat{y}_1 / x_1 = - \frac{a_1}{a_0 x_1 + a_1} \quad (2)$$

Таблиця 1. - Коефіцієнти еластичності зміни соціальних індикаторів залежно від зміни середнього рівня пенсій

Період спостереження	Середній рівень пенсій, грн (x_1)	Коефіцієнти еластичності зміни залежно від зміни рівня середнього розміру пенсії, %		
		рівня бідності ($Kел . \hat{y}_1 / x_1$)	рівня злиденності ($Kел . \hat{y}_2 / x_1$)	коефіцієнта відновлення ($Kел . \hat{y}_4 / x_1$)
1	2	3	4	5
1	156,4	-1,25	-1,43	0,14
2	214,5	-1,384	-1,7	0,173
3	350,2	-1,828	-0,6	0,234
4	446,4	-2,366	-7,023	0,262
5	545,8	-3,4	-	0,281
6	936,9	-	-	0,285
Середній емпіричний коефіцієнт еластичності, %	-	-1,203	-1,804	0,264

У середньому за кожний рік досліджуваного періоду кожний відсоток підвищення середнього розміру пенсії супроводжується зниженням рівня бідності на 1,203 %. При цьому відповідно до зміни значень теоретичного коефіцієнта найвищий рівень еластичності склався при збільшенні середнього розміру пенсій до 550 (545,8) грн, тобто кожний відсоток її зростання призводив до зменшення рівня бідності на 3,4 %. За умови, якщо середній розмір пенсій наблизиться до 773,3 грн, рівень бідності складатиме нульове значення, тобто подальше збільшення розміру пенсії вже не буде пов'язане зі зміною рівня бідності, тому коефіцієнт еластичності на рівні 4,7 %, що за розрахунками мав би місце в 2008 р. - показник, що вже немає сенсу.

Середній емпіричний коефіцієнт еластичності склався на рівні - 1,804 %, тобто кожний відсоток приросту середнього розміру пенсії супроводжується зниженням рівня злиденності на 1,804 %. При цьому, уже на рівні злиденності в 520,8 грн коефіцієнт злиденності знижується до нульового рівня.

Таким чином, за умови, що середній розмір пенсії не буде більшим, ніж 1316,3 грн, зростання пенсій супроводжуватиметься й зростанням коефіцієнта відновлення. Одночасно збільшення пенсій у розмірі, більшому ніж 1316,3 грн, матиме вже зворотний ефект, тобто коефіцієнти відновлення будуть прискорено знижуватися, про що свідчать також і коефіцієнти еластичності поміж цими показниками (табл. 1, гр. 4), зокрема, наприклад, при розмірі середньої пенсії в 936,9 грн кожний відсоток її зростання супроводжується зростанням коефіцієнта відновлення на 0,285 %. У середньому за весь період аналізу еластичність складає 0,264 %.

Другим показником, що характеризує реформування пенсійної системи, виступає показник, який оцінює співвідношення загальної суми видатків бюджету ПФУ до ВРП (x_3). Регресійні моделі, що характеризують залежність індикаторів соціального блоку із цим показником, наведені в табл. 1. Результати

статистичного моделювання свідчать про наявність досить тісного зв'язку між показниками, за винятком показника y_{19} - кількість працюючих пенсіонерів, парні коефіцієнти детермінації змінюються в межах від 0,7 до 0,96, а відповідно коефіцієнти кореляції, - від 0,84 до 0,98. За всіма індикаторами цього блоку, за винятком y_4 - коефіцієнта відновлення, оптимальною формою зв'язку є параболічна регресія, яка має точку мінімуму. Така форма залежності дає змогу обчислити значення факторної ознаки в цій точці $\{x_{3, екстр} \in [14,0\% \div 16,2\%]\}$ як оптимальне для забезпечення зниження показників, які характеризують рівень бідності (y_1), рівень злиденності (y_2), кількість отримувачів пенсій, що нижчі за прожитковий мінімум (y_{17}) та нижчі за половину прожиткового мінімуму (y_{18}), кількість працюючих пенсіонерів (y_{19}). Той факт, що в точці екстремуму забезпечується найменше значення наведених показників, а потім збільшення співвідношення загальної суми видатків пенсійного фонду до ВРП супроводжується прискореним приростом усіх соціальних індикаторів, свідчить про необхідність визначення оптимального рівня цього співвідношення, яке одночасно могло б забезпечувати як можливості для економічного зростання економіки, так і задачі соціального захисту населення. З урахуванням рівня економічного розвитку, що склався, оптимальний рівень співвідношення відповідає визначеній точці екстремуму.

Визначення, який із двох чинників (x_1 чи x_3) більше впливає на зміну індикаторів соціального блоку, проводиться за допомогою параметрів стандартизованих рівнянь регресії. Зокрема, збільшення як середнього розміру пенсій (x_1), так і співвідношення загальної суми видатків бюджету ПФУ до

ВРП (x_3) супроводжується зниженням рівня бідності.

Утім, вирішальне значення має фактор x_1 , тобто в основному за рахунок збільшення розміру пенсій знижується рівень бідності, - вплив цього фактора

більше ніж у 85 разів сильніший: $\frac{0,768}{0,009} = 85,3$.

У той же час рівень злиденності, більшою мірою обумовлений зростанням відповідного співвідношення (x_3), стандартизованого параметра при цьому факторі у відповідному рівнянні, що майже удвічі більше, ніж при факторі (x_1). На коефіцієнт відновлення обидва фактори мають позитивний вплив. При цьому вплив фактора x_3 в 1,4 раза сильніший, ніж x_1 .

Таким чином, основним чинником зниження рівня бідності є показник, що характеризує зміну середнього розміру пенсій. Підвищення коефіцієнта відновлення на 42 % забезпечується зростанням середнього розміру пенсій на 58 %. Це відбувається за рахунок збільшення співвідношення загальної суми видатків бюджету ПФУ до ВРП. Одночасно за результатами парних регресійних залежностей було визначено оптимальне (порогове) значення цього співвідношення, - воно не повинно бути більшим, ніж 16,2 % за умови того рівня економічного розвитку країни та окремих регіонів, що склалися за досліджуваний період.

За таких умов основним чинником зростання коефіцієнта відновлення стає лише показник середнього розміру пенсій.

Наступний блок у системі соціально-економічних наслідків реформування пенсійної системи - демографічний, який оцінюється трьома основними індикаторами: показником демографічного навантажен-

ня (y_7), часткою працюючих пенсіонерів (y_8) та часткою пенсіонерів у загальній кількості населення (y_3).

При досить високій тісноті зв'язку визначені залежності, особливо за їх формою, на наш погляд, більшою мірою є опосередкованими або супутніми, ніж причинно-наслідковими. Зменшення як демографічного навантаження, так і частки пенсіонерів у загальній кількості населення в першу чергу залежить від прогресивної зміни вікової структури населення, яка склалася за останні роки за рахунок підвищення народжуваності і, як наслідок, підвищення частки населення в молодих вікових групах. Поряд із цим має місце й значне підвищення середнього розміру пенсій. Співвідношення цих двох процесів у часі й обумовлює визначену залежність як за формою, так і за тісністю.

У структурі економічного блоку визначено три основні індикатори: y_9, y_{11} та y_{12} , що характеризують зміну частки платників страхових внесків (y_{11}), застрахованих осіб до осіб працездатного віку (y_9) та рівень недоїмки по страхових внесках (y_{12}).

Парні регресійні залежності, що оцінюють вплив показників реформування пенсійної системи на індикатори економічного блоку, мають досить високий рівень статистичної достовірності, що дає можливість для подальших змістовних висновків щодо визначених зв'язків.

За умови, що середній розмір пенсії перевищуватиме обчислене значення в 941,2 грн, має місце прискорення зростання частки застрахованих осіб та частки платників страхових внесків. При цьому, зокрема, уже станом за 2008 р. (шостий період спостереження) коефіцієнт еластичності для y_{11} стає додатним, а для y_9 - майже нульовим (табл. 2, гр. 3; 6).

Таблиця 2. - Коефіцієнти еластичності зміни індикаторів економічного блоку від зміни показників трансформування пенсійної системи

Період	Y_{11} – частка платників страхових внесків				Y_9 – частка застрахованих осіб до осіб працездатного віку		Y_{12} – частка недоїмки по страхових внесках в дохідній частині бюджету ПФУ	
	середній розмір пенсії, грн (X_1)	$\hat{K}_{el. y_{11}/x_1}$, %	співвідношення видатків ПФ до ВРП, % (X_3)	$\hat{K}_{el. y_{11}/x_3}$, %	$\hat{K}_{el. y_9/x_1}$, %	$\hat{K}_{el. y_9/x_3}$, %	$\hat{K}_{el. y_{12}/x_1}$, %	$\hat{K}_{el. y_{12}/x_3}$, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	156,4	-0,048	9,7	-0,24	-0,027	-0,16	0,28	1,58
2	214,5	-0,062	11,0	-0,242	-0,0347	-0,159	0,38	1,59
3	350,2	-0,084	13,0	-0,236	-0,047	-0,145	0,6	1,61
4	446,4	-0,09	12,3	-0,241	-0,051	-0,152	0,73	1,6
5	545,8	-0,088	12,4	-0,24	-0,05	-0,151	0,86	1,6
6	936,9	0,017	18,7	-0,09	-0,001	-0,016	1,25	1,67
Середній емпіричний коефіцієнт еластичності		-0,09		-0,235	-0,05	-0,146	0,694	1,56

З урахуванням співвідношення параметрів параболічної залежності подальше зростання середнього розміру пенсій супроводжуватиметься прискореним зростанням показників, що характеризують

частку платників чи застрахованих осіб.

Наведені залежності свідчать у першу чергу про те, що процеси, якими оцінюється пенсійна трансформація, особливо за останні два роки, супроводжу-

валися детінізацією як платників страхових внесків, так і застрахованих осіб. При цьому, станом на 2008 р. були практично досягнуті порогові значення показників, при подальшому зростанні яких (x_1, x_3) рівень детінізації знизиться.

Але при цих позитивних тенденціях має місце й інша закономірність: чим більший середній розмір пенсій та співвідношення видатків бюджету ПФУ до ВРП, тим більшою є частка недоїмки по страхових внесках у доходній частині бюджету Фонду.

Висока тіснота зв'язку свідчить, що визначені наведеними рівняннями регресії залежності об'єктивно відображають характер та напрямок зв'язків, які склалися за період дослідження. Для уточнення змістовного аналізу розраховані також відповідні коефіцієнти еластичності (табл. 2, гр. 8, 9). Наприклад, у середньому за весь період еластичність y_{12} від зміни x_1 складає 0,694 %, тобто кожний відсоток приросту середнього розміру пенсії супроводжується зростанням частки недоїмки на 0,694 %. Особливе занепокоєння викликає прискорення зростання коефіцієнта еластичності. У 2008 р. він склав 1,25 %. Це означає, що відбулося формування ультраеластичності. Тобто недоїмка тепер зростає швидше, ніж середній розмір пенсії.

Ще більш тривожна ситуація склалася за показником еластичності приросту частки недоїмки залежно від приросту співвідношення видатків ПФУ до ВРП. У середньому за весь шестирічний період сформувалася ультраеластичність на рівні 1,56 %, тобто кожен відсоток приросту співвідношення приводить до зростання частки недоїмки на 1,56 %.

Порівняння впливу за параметрами стандартизованих рівнянь свідчить, що основним чинником зміни всіх вибраних індикаторів блоку виступає показник x_1 - середній розмір пенсії. Його вплив на індикатор y_9 майже втричі сильніший, ніж x_3 , а на індикатор y_{11} , відповідно, у 1,74 раза.

Індикатори фінансового блоку вказують на рівень забезпеченості видатків ПФУ, зокрема це співвідношення видатків бюджету ПФУ до ВРП (y_{13}), частка видатків ПФУ за рахунок держбюджету до загальної суми видатків (y_{15}), недоїмка за страховими внесками (y_{20}), а також індекс споживчих цін (y_{10}), що узагальнює фінансові наслідки реформування пенсійної системи.

Показник, що характеризує співвідношення видатків бюджету ПФУ до ВРП, можна розглядати як фактор, що характеризує реформування пенсійної системи, а також як фінансовий результат наслідків цих реформ. Тому при аналізі перших трьох блоків цей показник виступає як факторний чинник - x_3 , а у фінансовому блоці він приймається як результативний (y_{13}), тому із сукупності факторних чинників він виключається.

Утворилась досить тісна залежність усіх індикаторів фінансового блоку від показників x_1 , при цьому має місце прискорене їх зростання при збільшенні середнього розміру пенсій.

Розраховані коефіцієнти еластичності за цими моделями (табл. 3) свідчать про прискорення зростання відсотків співвідношення видатків бюджету ПФУ до ВРП. При зростанні середнього розміру пенсій, зокрема за станом 2008 р., коефіцієнт еластичності становить 0,9369 %, тобто кожен відсоток приросту розміру пенсій майже аналогічно обумовлює зростання наведеного співвідношення. Ще вищою є швидкість зростання розмірів недоїмки.

За весь шестирічний період коефіцієнт еластичності був більше 1, а в 2008 р. він склався на рівні 1,62, тобто спостерігається ультраеластичність. Індекс споживчих цін також прискорено зростає, хоча і з меншою швидкістю, що пов'язано зі структурою показників, за якими він розраховується.

Таблиця 3. - Характеристики приростів та коефіцієнти еластичності зміни фінансових індикаторів

Період	Y_{13} – співвідношення видатків бюджету ПФУ до ВРП, %		Y_{16} – індекс споживчих цін		Y_{20} – недоїмка за страховими внесками	
	абсолютні прирости, %	коефіцієнт еластичності $Кел. y_{13}/x_1, \%$	абсолютні прирости, %	коефіцієнт еластичності $Кел. y_{16}/x_1, \%$	абсолютні прирости, млн грн	коефіцієнт еластичності $Кел. y_{20}/x_1, \%$
1	2	3	4	5	6	7
1	0,0113	0,1564	0,0123	0,0176	0,374	1,45
2	0,012	0,2145	0,0128	0,025	0,419	1,42
3	0,0138	0,3502	0,014	0,044	0,525	1,44
4	0,0152	0,4464	0,0148	0,0584	0,600	1,48
5	0,0167	0,5458	0,0156	0,074	0,678	1,512
6	0,025	0,9369	0,019	0,146	0,983	1,62
у середньому	0,015	0,4417	0,0147	0,0573	0,597	1,3

Помірна за тісністю зв'язку та аналогічна за тенденціями склалася залежність фінансових показників від другого фактора - x_2 . Тобто зростання відсотка страхових внесків до фонду оплати праці також супроводжується зростанням співвідношення видатків бюджету ПФУ до ВРП і частки видатків ПФУ за рахунок держбюджету до загальної суми видатків та індексу споживчих цін.

Сукупний вплив чинників реформування пенсійної системи на зміну індикаторів фінансового блоку визначається за допомогою багатофакторних регресійних моделей. Співвідношення параметрів стандартизованих рівнянь свідчить, що впливовим чинником є зміна середнього розміру пенсій. Наприклад, на співвідношення видатків бюджету ПФУ до ВРП вплив цього фактора майже в 17,5 раза вище,

№ 8 (99) листопад 2009 р.

ніж показника x_2 , на частку видатків ПФУ за рахунок держбюджету, відповідно, у 10 разів більше, а на розміри недоїмки - у 5 разів. Зростання індексу споживчих цін удвічі сильніше пов'язано якраз зі зростанням розміру пенсій, ніж зі зміною страхових нарахувань на фонд оплати праці.

Висновки

Таким чином, реформування пенсійної системи за умов того рівня економічного розвитку, що склався впродовж періоду 2003-2008 рр., супроводжується різновекторними наслідками.

З одного боку, прогресивні зміни, обумовлені зростанням середнього розміру пенсій, знижують рівень соціальних ризиків, пов'язаних зі значним зниженням рівня бідності та злиденності пенсіонерів, підвищенням коефіцієнта відновлення, що, як наслідок, супроводжується зростанням рівня та якості життя населення. У той же час навіть той рівень пенсій, якого досягнуто в 2008 р., недостатній для забезпечення гідного рівня життя, що й обумовлює зростання зайнятості пенсіонерів.

Дуже важливим позитивним наслідком реформування є зменшення тінізації. Адже зростання середнього розміру пенсій одночасно супроводжується і більш прозорими нараховуваннями у сфері оплати праці та страхових внесків.

Одночасно ці зміни в пенсійному забезпеченні населення супроводжуються також і досить негативними фінансовими наслідками, що пов'язані як із додатковим навантаженням на бюджет держави, зростанням споживчих цін, так і з формуванням недоїмки по страхових внесках.

Реформування пенсійної системи супроводжується нарощуванням тенденцій, що обумовлюють в більшій мірі процес "проїдання", ніж процеси економічного розвитку.

На наш погляд, для зменшення цих негативних наслідків необхідно розробити та реалізувати комплексну стратегію розвитку, яка б одночасно забезпечувала баланс між соціальними та економічними цілями держави.

Визначений характер зв'язку свідчить, що за умов економічного розвитку, що склався в країні, подальше зростання як розмірів середньої пенсії, так і відповідного співвідношення може супроводжуватися економічними ризиками, пов'язаними в першу чергу із формуванням недоїмки, проблемами ліквідності Пенсійного фонду, необхідності значних дотацій коштів держбюджету та інших чинників. Рішення цих проблем міститься в площині вибору

оптимальної стратегії розвитку держави та пов'язане з необхідністю забезпечення поряд з реформуванням пенсійної системи економічного зростання як національної економіки в цілому, так і економіки окремих регіонів.

Підсумовуючи сказане, з метою вирішення перелічених у статті проблем якісної оцінки результатів пенсійного реформування в загальній системі трансформаційних процесів, використання запропонованого підходу підвищуватиме його ефективність. Його застосування також дозволить удосконалити концепцію пенсійного реформування в контексті соціально-економічного розвитку держави.

Подальші дослідження окреслених у статті проблем доцільно вести в напрямку формування цілісної концепції пенсійної системи шляхом удосконалення її складових елементів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. - К. : Велес, 2006. - 48 с.
2. Про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної системи. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 № 1224-р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <<http://zakon1.rada.gov.ua>>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 № 1058 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <<http://zakon1.rada.gov.ua>>.
4. Кулинич Р. О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного розвитку / Р. О. Кулинич. - К. : Знання, 2007. - 311 с.
5. Тавокин Е. П. Исследование социально-экономических и политических процессов : [учеб. пособие] / Е. П. Тавокин. - М. : ИНФРА-М, 2008. - 189 с.
6. Шамилева Л. Л. Статистическое моделирование и прогнозирование : [курс лекций] / Л. Л. Шамилева. - Донецк : Каштан, 2008. - 310 с.
7. Україна в цифрах за 2008 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. - К. : Державне підприємство "Інформаційно-аналітичне агентство", 2008. - 259 с.
8. Соціальний захист населення України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. - К., 2009. - 126 с.
9. Дейнеко Л. Сталість соціально-економічного розвитку за умов суспільних трансформацій / Л. Дейнеко, Є. Хлобистов // Регіональна економіка. - 2005. - № 4 (38). - С. 22-30.
10. Іванов Ю. Оцінка рівня розвитку оподаткування та його взаємозв'язок з рівнем соціально-економічного розвитку регіону / Ю. Іванов, О. Тищенко, К. Давискиба // Фінанси України. - 2005. - № 12 (121). - С. 6-18.

N. Rad

INFLUENCE OF PENSION REFORM ON INDICES OF SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT: PROBLEMS RELATING TO DETERMINATION AND ASSESSMENT

Several aspects of determination and assessment of cause and effect relationships between transformation factors and elements that determine qualitative state of the results of pension system reform and characterize the process of society social-economic development have been analyzed. A wide range of problems has been identified and propositions to improve concepts of pension reforming have been made.

Key words: pension reform, transformation factors, cause and effect relationship, correlation-regression analysis, development.

© Н. Рад

Надійшла до редакції 14.10.2009

№ 8 (99) листопад 2009 р.